

Γ. ΚΑΡΑΒΑΣΙΔΗΣ

Φοβάμαι πώς έδω και πολλά χρόνια έχομε χάσει κάθε επαφή με τή ζωντανή πνευματική μας κληρονομιά και φυσικά με τόν Σολωμό. "Ίσως φταίει ό άθεράπευτος έρασσιτεχνισμός τής λογοτεχνίας μας, ίσως οι περισπασμοί πού μας αποπροσανατολίζουν και μέρα τή μέρα πληθύνονται. "Ίσως νά λείπουν οι μεγάλοι συνεχιστές μιας ευφορώτατης παράδοσης, ίσως...

Υποπτεύομαι πώς στήσαμε τό άγαλμα του μεγάλου Έπτανησίου με τό πρόσχημα πώς ό Σολωμός είναι κλασσικός και γι' αυτό «αποξενωμένος» άπ' τό ζωντανό κορμί τής καθημερινότητάς μας. Έτσι τόν μεταθέσαμε στο χώρο τής απολίθωσης για χάρη τής έθνοκαπηλείας, του καιροσκοπισμού, έξωραίζοντας τή μορφή και τήν ποίησή του, διαλέγοντας για έθνικό ύμνο ένα άπό τά μετριώτερα ποιήματά του. Κέρδος μας, ή άνυποψία, ή πρόσκαιρη ασφάλεια, ή πολιτική άπέναντι στα πράγματα. Θάψαμε έναν άπό τους λαμπρότερους Έθνωπαίους λυρικούς του περασμένου αιώνα. Κι' αποδείξαμε στους έαυτούς μας πώς κοιμιόμια σάν τή Γυναίκα τής Ζάκυνθος, τόν Κρητικό κ.ά. ζούν έρήμην μας, δρυκολακιάζουν, πεισισματικά μας κυνηγούν στόν άώνιο έφησυχασμό μας και τρέφονται άπ' τίς σάρκες μας.

Οι κριτικοί —έξαιρέσει ίσως του Πολυλά πού πολλά έκρυψε κι' έχασε τήν ευκαιρία νά γίνει ένας δεύτερος Έμερσον— ή στάθηκαν μεμψίμοιροι όπως ό Παλαμάς ή διθυραμδικοί όπως ό Άποστολάκης. Μας θόλωσαν τά νερά άκόρια περισσότερο, ό καθένας για τους λόγους του.

Προτείνω νά γκρεμίσουμε τόν θρύλο για ν' άντιληφθοΰμε κάποτε πόσο σπάταλα φιλάργυροι είμαστε. Άς έντοπίσουμε τίς άδυναμίες του, άς τόν ξεγυμνώσουμε, άς τόν λύσουμε συλλαβή πρós συλλαβή. Άν μπορούσαμε κάποτε νά ταξιδεύσουμε μαζί του στο χρόνο, άν τόν συγκρίναμε μαζί με τ' άλλα ποιητικά άναστήματα του καιρού του, πιστεύω πώς θά ψηλαφούσαμε έρωτικά τό άληθινό του σώμα, θά συλλαμιδάναιμε τίς ευαίσθητες κραυγές του μέσ σ' όλη τήν όξύτητά τους.

Είμαι όμως άπαισδός. Δέν νομίζω ότι θ' αλλάξει τίποτα. Δέν έχομε ούτε τά φόντα, ούτε τήν έπιμονή έξόν άν θεωρούμε μόνον τους φιλόλόγους ικανούς για μιá τέτοια δουλειά. Τότε τό ζήτημα μπαίνει στο άρχείο. Μιλάμε για νεκροψία.

Τελειώνω διαστρεβλώνοντας τόν Σεφέρη: «Όπου και νά ταξιδέψω ή άφασία τής Έλλάδας με πληγώνει».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

Και σήμερα και πάντα ό Σολωμός είναι επίκαιρος. Τό όφείλει αυτό: α) στήν λιτότητα τής έκφράσεως, πού ή άξία της παραμένει επίκαιρη και παντοτεινή έπίσης, παρά τόν έκφραστικό κατακλυσμό πού χαρακτηρίζει τή σύγχρονη ποίηση, β) στόν ύψηλό ιδεαλισμό του, πού είναι έπίσης παντοτεινή ύψηλή άξία, παρά τήν πεζότητα τής έποχής μας, πού όμως, ή έποχή μας έννοώ, διατηρεί στο δάθος της πολλά ευγενή στοιχεία, γ) στήν άγάπη του για τήν πατρίδα, έννοώ τήν έννοια. Τής πατρίδας, πού στήν συγκεκριμένη περίπτωση είναι ή Έλλάδα, και τής όποιας τό δάθος και ή άξία παραμένει και θά παραμείνη άμείωτη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

(...) Προσωπικά, πιστεύω ότι ό Σολωμός είναι μεγάλος ποιητής. Με ποιήματα πολύ κοντά στόν κοινό έθνικό πόθο, τής άπελευθέρωσης του σκλαδωμένου γένους, και γι' αυτό μπορεί άνετα νά χαρακτηριστεί και σάν κοινωνικός ποιητής, διαφορετικός δέδοια άπό τήν κοινωνική γκάμα του άλλου μεγάλου μας, Κώστα Βάρναλη, αλλά κοινωνικός όπωσδήποτε, άφού τό αυτό του όπως είπαμε είναι στήμένο στόν κοινό λαϊκό πόθο τής έποχής του.

Ποίηση λεβέντικη, ήρωϊκή, όξεϊα, υπερέφανη, καθαρά ελληνική, όφως, άρτια τεχνική. Δέν χρειάζεται νομίζω ούτε κουδέντα γιά τήν άξία της. Είταν επίκαιρος, είναι επίκαιρος, και θά είναι επίκαιρος, γιατί ό συντονισμός του μέ τούς κοινούς έθνικούς - λαϊκούς πόθους τής εποχής του και κάθε εποχής, έσο θά υπάρχει Έλληνικό έθνος, ή συνισταμένη επικοινωνίας του μέ τούς «δέκτες» του θά λέγαμε, είναι κάτι τό ανεπανάληπτο από τά έπιτεύγματα πού έπέτυχε ποτέ Έλληνας δημιουργός. Όπως αυτός, (ό Σολωμός) και μερικοί άλλοι π.χ. Στρατηγός Μακρυγιάννης, δημοτικό τραγούδι, Βάρναλης, και στην πρόσφατα περασμένη πορεία μας τό άνταρτικό τραγούδι τής έθνικής μας αντίστασης.

ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ή άπάντηση σ' ένα τέτοιο έρώτημα προϋποθέτει φυσικά πώς εξασκούνται κανείς νά θεωρεί τόν Σολωμό ποιητή πού νά μπορεί νά επηρεάσει τούς συγχρόνους μας. Θά 'λεγα πώς έχει πού μπορεί νά τού αναγνωριστεί κανείς κάτι τέτοιο είναι στην αίρετικότητά του άπέναντι σέ ένα σωρό συμβάσεις τού καιρού του, λογοτεχνικές και μή. Ρομαντικός τού είδους του ό ίδιος, πολύ όμως διαφορετικός από όλους τής εποχής του, και φυσικά τούς Έλληνες. Κοντά στό λάθ του, μέ μέ τόν τρόπο του. Μακριά από τήν τάξη του, μέ και μέ πολλές ριζωμένες τής ιδέας, άς πούμε στην ιδεολογική του βάση, τόν περίεργο κάποτε ορθοκεντισμό του, τόν προσανατολισμό πρós τή Δύση, τόν φιλελευθερισμό της...

Και τό άλλο τό μεγάλο ψέμα πού μάς έμαθαν! Πώς τόχα κάθισε κι έμαθε τό ελληνικά του τόσο γρήγορα; και πού δέν τό 'μαθε ποτέ του τό πο... και πού τό 'μαθε ό σο τού χρειαζόταν, γιά νά ξαναγυρίστ' στό ιταλικό του καθούκι!

ΕΛΕΝΗ ΤΣΙΑΔΕΜΙΔΟΥ

Θεωρούμε δεδομένο ότι «βλέπουμε» τόν ποιητή «σήμερα». Στο πρώτο της ήδη σκέλος ή πρόταση αυτή χρειάζεται, νομίζω, συζήτηση. Βλέπουμε στην πραγματικότητα τόν Σολωμό; ή τόν έχει ξεπεράσει; πιά ή εποχή μας και ή λογοτεχνία της; Έχω τήν εντύπωση πώς μιλάμε γιά κάτι πού οι περιπτώσεις σήμερα βλέπουν μέ έντελώς άλλη προοπτική, άν τό βλέπουν καν. Πρώτα απ' όλα, γιά ποιό από τά σολωμικά έργα μπορούμε νά είμαστε σήμερα σίγουροι ότι συγκινούν; τήν προτίμηση, τού καιρού, τή στιγμή πού οι πιά πολλοί δέν είναι; τί θέση νά χαρύν τόν καλύτερο Σολωμό, πού δέν είναι βέβαια αυτός τού Ήννου ή τής Ξανθούλας; και τής Φαρμακωμένης; Και, φυσικά, τό λάθος δέν είναι δικό τους αλλά όφείλεται; τί δυσκολίες τού ίδιου αυτού τού έργου; είναι δυνατόν ό μέσος καταναλωτής τής ποίησης νά όφάλει; άκρη μέσα από τό Αυτόγραφο, πού είναι και ή μόνη γνήσια συγχροική σολωμικών γραφών πού διαθέτουμε; Πέρα και από αυτή τήν καθαρά φιλολογική δυσκολία, ένα έργο τόσο άποσπασματικό και άτέλειωτο μπορεί νά διεκδικήσ' σήμερα πού «ή αλήθεια και ή γνώση πλημμύρισαν τόν κόσμο, ένα μικρό έστω ποσοστό τού χρόνου πού διαθέτουμε και πού δέν μάς φτάνει ούτε και γιά μιá στοιχειώδη επισκόπηση, των όσων συντελούνται αύτή τήν ίδια τή στιγμή γύρω μας; Βλέπετε, λοιπόν, πώς οι ίδιες οι συνθήκες θέτουν από τήν άρχή ένα ζήτημα έμβέλειας γιά καίμεινα περασμένες εποχές, όπως και τά σολωμικά.

Νομίζω λοιπόν πώς προηγείται τό θέμα τής ανάδυσης τού ενδιαφέροντος γιά τό έργο τού Σολωμού, γιά νά ακολουθήσ' κάθε έρευνα ανάλογη μέ αύτήν πού κάνετε, άν βέβαια ή προσπάθειά σας δέν έχει στόχο της μόνο τούς «επαίνους».

Άλλίως, θά διαδαστή τό άφιέρωμα αυτό από τά αιώνα ίδια πρόσωπα — αξιοσέβαστα άσφαλώς —, και θά χάσ' κάθε εύκαιρία νά είναι ένα δέγμα πρós τή σωστή